

„AZ ÉRZÉKEK MEGTISZTÍTÁSA” Adalékok a keresztény böjt történetéhez

A böjt fogalma

A νήστεια görög szó koplalást, böjtölést, nem evést jelent. A latin megfelelője ieiunium: nem evés, koplalás, éhség, böjt, böjtölés. A szanszkrit abhōdjana egy üres és száraz állapotot fejez ki. A héber sūm, arab saum szó ezeken felül a testi funkciók szüneteltetését, leállítását is jelzi, a táplálékfelvétel mellé értve a szexualitást is.¹ A magyar böjt szó Buhtus személynév formájában először 1211-ben bukkan fel, 1372 után / 1448 körül „beytfew seredara viradolan” ill. „bewytrewl” grammatikai funkciójú szuffixummal ellátott alakban a Jókai kódexben fordul elő. Eredete és etimológiája ismeretlen.²

Mindezek figyelembe vételével azt mondhatjuk, hogy a böjt tudatosan és önkéntesen az egyébként szokásos szilárd, vagy folyékony táplálékfelvétel teljes, vagy részleges leállítása vallási, vagy kultikus okokból, egy meghatározott alkalmal, vagy periodikus ismétlődéssel.³

Vallástörténeti vonatkozások

A böjt számos vallásban megtalálható. Egyik legősibb motívuma a rossz elhárítása és a megtisztulás. Már Plutharkhosz beszél arról, hogy a böjt a gonosz démon elhárítására szükséges. A primitív vallásokban a sámán, vagy a gyógyító ember böjtöl, hogy mágikus erőre tegyen szert az istenségnél. Böjtöltek a harcok az ütközet előtt, a vadászok a vadászat előtt, a szülők gyermekek születése előtt, a fiatalok a felnőtté avatási rítus előtt, a jegyesek a lakodalom előtt, az áldozópapok az áldozat bemutatása előtt. Minden új életszakaszt egy hosszabb-rövidebb ideig tartó általában teljes böjt, megtartóztatás vezetett be. Voltak, akik a húsfogyasztást azért tiltották, mert úgy gondolták, hogy a megölt állat húásával annak démoni lelkét is magukhoz veszik. Mások csak bizonyos állatfajták fogyasztását tilalmazták. A mágusok a kecskehúsban epilepsziát okozó betegség-démont, a disznóhúsban bőrbetegséghez vezető és nemi vágyat fokozó démont hittek, ezért ezeket tabuként kezelték. A püthagóreusok a bab fogyasztását utasították el mondván, hogy a babban az elhaltak lelkei lakoznak, és ezek nyugtalan és gyötrelmes álmokat okoznak.

¹ HALL – CREHAN 1983. 42.

² „böjt” In: BENKŐ 1967 359–360.

³ PAUS 1995. 1187.

A böjt fontos eszköz volt az ókori filozófiai iskolák életcéljának eléréséhez is. A cinikus *εγκρατεία* (önuralomra törekvés), a sztoikus *ευδαιμονία* (a belső szabadságban megvalósuló boldogság), az epikureus *ἡ'έδονή* (a zavartalan lelki nyugalom) ideálja elképzelhetetlen a böjt nélkül.⁴

Egyébként a beavatási böjt gyakorlata nem csak a primitív népeknél jelenik meg, gondoljunk csak a keresztelési szertartás ördögűzésére, vagy az áldozás és a papszentelés előtti böjtre.

Vallástörténeti szempontból a böjt egy másik dimenziója úgy tárul fel, mint egy eksztatikus, vagy prófétai állapotra való előkészület. Az indián varázsló éhez, hogy álomban kapcsolatot vegyen fel a védőszellemmel, a kínai áldozat bemutató pedig azért, hogy őseivel kerüljön összeköttetésbe. A misztériumvallások az inkubációt gyakorolták: az istenség szentélyében aludtak, hogy üdvhozó, megvilágosító álomban részesüljenek. A muszlim hívó hívó az erő éjszakájának időpontjában böjtöl (amikor Mohamed az első kinyilatkoztatást megkapta) hogy különleges áldásban részesüljön.

A nagy vallásalapítók mind böjtöltek legalább egy hónapot, mielőtt küldetésüket beteljesítették: Mózes a Sinai hegyen 40 napot és éjszakát (Kiv 34,28), csakúgy, mint Illés (1Kir 19,7), Jézus a pusztában böjtölt nyilvános működése megkezdése előtt (Mt 4,1) Mohamed a Hira hegyen, mielőtt a Korán kinyilatkoztatott neki, Buddha a Bodhi fa alatt, mielőtt megvilágosodott.⁵

A böjt a gyásznak is kísérőjévé vált. Az egyiptomiak böjtöltek a fáraó halálakor, Homérosznál olvassuk, hogy Priamosz böjtölt Hektor halála után. A kultikus gyászböjt mintájává vált a Déméter kultusz azon mozzanata, amikor Déméter Hádész által elrabolt lánya Perszephoné keresésére indulása tíznapos böjtöt tart és mondja: „böjtöltem és keletre ittam” (ez utóbbi egy árpalisztból, reszelt sajt-ból és mézből álló borral felöntött italkeverék volt).

A böjt a bűnbánatnak is nyomatékot ad. Különösen az Ószövetségben találunk erre sok példát.

Böjt az Ószövetségben

Az Ószövetségben a böjt a lélek megalázkodása Isten előtt (Lev 16, 29–31: az engesztelés napjának leírása). Böjtölnek a gyász esetén: Dávid Saul halála után hétnapos böjtöt tartott (1Sám 31,13) gyászolt Jonatán halála után (2Sám 1,11–12) és Ábner Nér fia halála után (2Sám 3,35). Jonatán újhód másodnapján semmit sem evett, mert apja Saul meg akarta öletni barátját Dávidot. (1Sám 20,35) Anna, Sámuel anyja meddőségén bánkodva nem nyúlt az ételhez (1Sám1,7). Böjtölésre és sírásra adott okot Izrael fiainak az ellenség pusztító támadása (Bír 20,26: Gibealakói nagy pusztítást okoznak). Szent böjtöt hirdettek országos csapás, a sáskajárás idején (Joel 1,14), bűnbánatukat böjttel erősítették meg, miután eltávolították

⁴ GRÜN 1993. 14–16.

⁵ HALL-CREHAN 1983. 42–43.

a Bál és Astarte szobrokat és visszatértek az Úrhoz, és Sámuel választották meg bírának (1Sám 7,6).

Böjttel készültek az Istennel való találkozásra (Kiv 34,28 Mózes a Sinai hegyen, Dániel amikor Istenhez fordította az arcát böjtölt Dán 9,3). Böjt előzte meg a nehéz feladat vállalását (Eszter 3 napot és éjjelt böjtölt mielőtt hívatlanul bement a királyhoz Eszt 4,16). A sokféle ok és alkalom összekapcsolódik abban, hogy az ember alázatosan Isten működését befogadja és jelenlétébe emelkedjék.

A böjt megnyilvánulási formái: napnyugtáig semmit sem vettek magukhoz, utána is csak kenyeret és vizet; zsákszerű darócruhát öltöttek, földet, vagy hamut szórtak fejükre, hangosan jajgattak, nem mosakodtak, illatszerrel nem kenték meg magukat, a csupasz földre ültek, ruhájukat, hajukat megszagatták, megtépték, s mindezzel szándékuk komolyságát érzékeltették.

A zsidó liturgia egy nagy böjtöt írt elő kötelezően: az engesztelés napját (Jóm Kippur Lev 16.). A fogság után más közös böjtök is kialakultak a nagy nemzeti szerencsétlenségek évfordulóin: 1. Jeruzsálem elfoglalásának napja, 2. A templom lerombolásának napja Jer 52,6–12, 3. Gedalja meggyilkolásának napja Jer 41. 4. Jeruzsálem ostroma megkezdésének napja.

Ugyanakkor a próféták hangsúlyozzák, hogy az önmegtagadás akkor éri el célját, ha őszinte benső megtéréssel és az embertárs iránti szolidaritással párosul. Szép példa erre Iz 58., mely visszaköszön az előszenteltek liturgiájának kedvelt sztychirájában: „Íme ez a böjt tetszik nekem: oldd le a jogtalan bilincseket... minden ígát törj össze... törd meg az éhezőnek kenyeredet és a bujdosó szegényeket vidd be házádba” (Iz 58, 6–8). A fogság után egyre jobban kidomborodik a böjt érdemszerző jellege (Tób 12,8 Ráfáel szavai: „Jó az imádság böjttel és az alamizsna igazsággal”⁶).

Böjt az Újszövetségben

Az Újszövetségben Jézus negyven napos böjttel kezdi meg messiási küldetését (Mt 4). Az Üdvözítő saját szavai szerint nem eltörölni jött a törvényt, hanem beteljesíteni (Mt 5,17). Ugyanakkor megparancsolja követőinek, hogy múlják felül az írástudók és a farizeusok igaz voltát (Mt 5,20). Őszintén tagadják meg magukat és vegyék föl keresztjüket (Mt 10,38–39) böjtjük Isten őszinte szeretetéből, belülről fakadjon, így a rejtekben is látó Mennyei Atyától kapják meg jutalmukat, nem, pedig az emberek elismerésétől (Mt 6, 16–18). A holdkóros fiú gyógyítása kapcsán felhívja a tanítványok figyelmét az ima és a böjt hitet erősítő szerepére (Mt 17,21). A Mk 2, 19–20-ban („vajon böjtölhet-e a násznép, míg velük van a vőlegény? Amíg náluk van a vőlegény, addig nem böjtölhetnek. Eljönnek azonban a napok, amikor elveszik tőlük a vőlegény: akkor majd böjtölnek azon a napon”) a böjtölés eszkatologikus távlatot kap: jelentése már nem elsősorban a gyász, hanem az eljövendő Úrra való várakozás. Itt a böjt a „hit böjtje”, mely majd a színről-színre látásban és a keresést felváltó találkozásban fog feloldódni.

⁶ GIRARD 1986. 149–151.

Az apostoli kor egyháza a böjt tekintetében még a zsidó hagyományt vette alapul, de már jézusi szellemben élte meg. Pál és Barnabás az első missziós út előtt böjtölt és imádkozott (Csel 13,2–3), valamint szintén imádság és böjt kíséretében rendelték az újonnan megalakuló egyes egyházakba presbitereket (Csel 14,23). A második korintusi levélben Pál apostol kétszer is említi, hogy mindenben Isten szolgájaként viselkedett: fáradtságban, virrasztásban, böjtölésben (6,5), és gyakran volt éhségben, szomjúságban, gyakori böjtölésben, hidegben és mezítelenségben (2Kor 11,27).

Böjt az ókeresztény korban

Fajtái: Damaszkuszi Szent János szerint a böjtnek több fajtája lehetséges. Beszél napkeltétől napnyugtáig tartó teljes böjtről (ieiunium, μονοφαγία), valamint meghatározott ételektől való tartózkodástól (abstinentia, ξήροφαγία). Utóbbi esetben tartózkodtak a hús és állati származékok, úgymint zsír, tej, vaj, tojás, leves, lédús természetű gyümölcs, bor fogyasztásától. Ehhez hozzájárulhatott a fürdés mellőzése is (Tertullianus: A böjtökről 1,4).⁷ Így tehát a megtartoztatás gyakorlatilag a kenyér, víz, só és száraz növények fogyasztását jelentette. Az egyszeri étkezés azt jelentette, hogy kezdetben csak naponta egyszer, este, az alkonyati istentisztelet elmondása után étkeztek. Ismeretes még a στατίων vagy *statio böjt*, ez a nap 9. órájáig (15 óra) tartott⁸. A középkorban az egyszeri étkezés délután háromra került, később többször is ettek egy keveset (collatio), így az egyszeri étkezést az egyszeri jóllakás parancsa váltotta fel. A suprapositio a teljes böjt kiterjesztését jelentette a következő napra, néha a nagyhétre.⁹

Heti böjtnapok: Már a Didakhé rendelkezik a heti két böjti nap megtartásáról, de ezeket más napokra helyezi, mint amik zsidóknál szokásosak voltak. „Böjtjeitek ne legyenek együtt a képmutatókkal... ti a negyedik napon és az előkészületi napon böjtöljetek” (8,1)¹⁰ A Didaszkália XXI. fejezete szerint a negyedik nap szerda Jézus fogságának napja Kaifás házában, a péntek pedig a kereszthalál napja, így ez a két böjti nap Jézus szenvedésére emlékeztet.¹¹

A szombati böjt római szokás. Cassianus ezt a keleti szerzetesek szabályai című könyvében azzal magyarázza, hogy Péter apostol is böjtölt szombaton, amikor Simon mágussal kellett megküzdenie. (III. 10)¹² Valószínűbb azonban az összefüggés a nagyszombati böjttel, s később ez nyugaton kiszorította a szerdai böjtöt, míg keleten megmaradt a szerda és a péntek. Később keleten annyi módosítás történt, hogy a húsvét, pünkösd, és a vízkereszt utáni szerda és péntek szabad napok lettek.

⁷ TERTULLIANUS 1986/A. 854.

⁸ HERMASZ 1980. 307.

⁹ MIHÁLYFI 1918., 136.

¹⁰ DIDAKHÉ 1980. 97.

¹¹ DIDASZKÁLIA 1983. 307.

¹² CASSIANUS 1999. 45.

Időszaki böjtök

Nagyböjt: Euzébiosz Egyháztörténetében (V. 24,12) Ireneuszt idézi a húsvéti vitával kapcsolatban: „Hiszen nemcsak a napról folyik a vita, hanem a böjtnek a módjáról is. Egyesek ugyanis azt vélik, hogy egy, mások azt, hogy kettő, ismét mások pedig azt, hogy több napon át kell böjtölniük. Vannak olyanok, akik negyven nappali és negyven éjszakai órát számlálnak napjukra.”¹³ A Didaskália már hat nap böjtöt ír elő a nagyhéten: hétfőtől csütörtökig a kilencedik órában kenyeret, sőt és vizet fogyasztottak, nagypénteken és nagyszombaton teljes böjtöt tartottak imádságban és virrasztásban, s a prófétákat, az evangéliumokat, valamint a zsoltárokat olvasták a szombatot követő éjszaka harmadik órájáig.¹⁴ Ez a hatnapos böjt volt a húsvéti böjt ὡς νηστεία του πασχα. A 40 napos nagyböjt a negyedik század első felében vált általánossá, ennek értelmében említi a Nikaiai Zsinat V. kánonja.¹⁵ Ez a τεσσαρακοστή, vagy latinul Quadragesima.¹⁶ A hamvazószerda a VII. században vált általánossá nyugaton. II. Orbán pápa 1091-ben iktatta törvénybe Beneventóban. A hamvazószerda előtti szélsőséges karneváli mulatozást XIV. Benedek pápa tiltotta be 1748-ban.¹⁷ Keleten a nagyböjtben a kezdeti időkben csak szombaton és vasárnap volt liturgia, az előszenteltek liturgiájáról a trullloszi zsinat 52. kánonja rendelkezett, míg 700 körül a latinok már naponta végeztek szentmisét a nagyböjtben is. Általános volt az ünneplés, zajos mulatságok és az esküvők tilalma.

Advent: A karácsony a negyedik században vált egyházi főünnepé, és a húsvét mintájára előzte meg böjti időszak. Nyugaton a gall és ambrozián liturgiában Szent Márton napjától (november 11.) számították az adventi készüléket (Quadragesima Sancti Martini). Keleten Fülöp apostol ünnepét követően kezdődött a karácsony előtti böjt, ezért ezt Fülöp apostol böjtjének „νηστεία του αγίου Φιλίππου” is nevezték.

Péter-Pál böjtje: 600 előtt jelenik meg az Apostolfejedelmek ünnepét megelőző böjti időszak, mely Mindenszentek vasárnapját követő hétfőtől június 28-ig tart.

Nagyboldogasszony böjtje: Mauritius császár (582–602) rendelte el az Istenszülő elszenderedése ünnepe előtti böjtöt, mely augusztus 1-től 14-ig tart.

Böjti napot tartottak még Keresztfelmagasztálás (szeptember 14) valamint Keresztelő János fejevétele (augusztus 29) ünnepén. Karácsony, Vízkereszt, valamint Húsvét vigiliáján szintén böjtöltek, viszont Karácsony, Húsvét és Pünkösd utáni héten teljes felmentés volt minden böjt alól (καταλυσις ἑως πάντα)

Kántorböjtök: A nyugati egyházban elterjedt negyedévi böjti napok (ieiunium quattuor temporum) időszaka. I. Callixtus (217–222) valamint I. Leó (440–461) intézkedései nyomán negyedévenként három szigorú böjti napot kellett tartani, amit VII. Gergely (1073–1075) a nagyböjt első hete, pünkösd utáni hét, keresztfelmagasztálás, valamint Szent Luca (december 13.) ünnepe utáni hét szerda,

¹³ EUZÉBIOSZ 1983 233.

¹⁴ DIDASKÁLIA 1983 213.

¹⁵ ERDŐ 1983. 286.

¹⁶ Kiszámításának módját hozza mind latin, mind keleti vonatkozásban: RUSZNÁK 1909. 18–19.

¹⁷ NILLES 1897. II. 65–70.

péntek és szombati napjára rendelt el. A latin egyházban a II. Vatikáni zsinatig a kántorböjti szerda hústiltalmi, a péntek és szombat szigorú böjti nap volt.¹⁸

Szentségi böjtök

A keresztség szentségének felvétele előtt már a Didakhé böjtöt ír elő: „A keresztelendő és a keresztelő böjtöljön a keresztelés előtt, ha lehetséges a többiek is; a keresztelendő egy vagy két napig böjtöljön” (7,4).¹⁹ Hasonló módon ír Jusztinosz az I. Apológiában, hogy a katekumeneket megtanítják imádkozni és böjtölni: együtt böjtölnek és imádkoznak a keresztség előtt (LXI.2.).²⁰ Hippolitosz a Traditio Apostolicában csütörtökön rendeli el a fürdést, pénteken a böjtöt és az ördögűzést, szombaton a virrasztást, vasárnap pedig a keresztelést. (XX.)²¹ Tertullianus a keresztségről írt művében arra szólít fel, hogy „sűrű könyörgések közepette, böjtöléssel térdenállva és virrasztva imádkozással kell belépni a keresztségi fürdőbe, és a múltban elkövetett minden bűn megváltásával” (XX.1.).²²

A szentelések előtti böjtről az Apostolok Cselekedete is beszámol. Barnabás és Saul mielőtt a Szentlélek ihletésére missziós útnak indult volna, böjtöltek a kézrátétel előtt (Ap.Csel 13,2–3). Hasonlóképpen a missziós úton „az egyházak élére (kézrátétellel) előjárókat rendeltek és imádkozva, böjtölve az Úr oltalmába ajánlották őket, akiben hittek.” (ApCsel. 14,23)

A bűnbánat szentségének kiszolgáltatása kapcsán is nagy hangsúlyt kap a böjt. A Didaskália írója arra buzdítja a püspököt, hogy „szabjon ki böjti napokat a bűnösre bűnének megfelelően: két hetet, hármát, ötöt, vagy hetet” (VI.)²³ Tertullianus bűnbánatról írt műve szerint a bűnbevallással együtt kell járnia a böjtnek, az imádságnak, a sírásnak és a könnyezésnek is. (IX.4.)²⁴ Ezt a gondolatot viszi tovább Cyprianus a bukottakról írt munkájában, amikor kifejti, hogy „a bűn súlyosságának feleljen meg hosszas siratása! A mély sebet sokáig kell kezelni, a bűnnél nem lehet kisebb a bűnbánat! ... A Sátán konyhája után inkább a böjtre kell vágyódnod!” (35.)²⁵

Az eucharisztikus böjtöt a harmadik században már általánosan gyakorolták. A Traditio Apostolica szerint „minden hívő, mielőtt még ételt érintene, siessen magához venni az eucharisziát. Ha ezt hittel veszi magához, nem árthat neki az sem, ha valami halálos mérget adnak neki”(XXXVI)²⁶ Tertullianus feleségéhez címzett művében szintén arról beszél, hogy az eucharisziát minden más étel előtt kell ízlelni. (VI.)²⁷ Jeruzsálemi Szent Kúrillosz negyedik katekézisében azt mondja, hogy „böjtöléskor tartózkodunk a bortól és a hústól, ... hogy lemondva az érzéki dolgokról a lelki és szellemi asztalt fogjuk élvezni.” (IV. 27)²⁸

¹⁸ DIÓS 2001. 135–136.

¹⁹ DIDAKHÉ 1980. 97.

²⁰ JUSZTINOSZ 1984. 112.

²¹ HIPPOLITOSZ 1983. 93.

²² TERTULLIANUS 1986/c. 185.

²³ DIDASKÁLIA 1983. 131.

²⁴ TERTULLIANUS 1986/b. 164.

²⁵ CYPRIANUS 1999, 239.

²⁶ HIPPOLITOSZ 1983, 102.

²⁷ TERTULLIANUS 1986/d. 222.

²⁸ JERUZSÁLEMI SZENT KÚRILLOSZ 1995. 52.

Böjt a szerzetességben

A keresztény böjt praxisnak új impulzusokat adott a szerzetesség.

Nagy Szent Bazil bővebben kifejtett szabályaiban a böjt az önmegtartóztatás fontos eszköze. Bibliai példákon keresztül mutatja be, hogy a mértéktelenség vite bűnbe Ézsaut, sőt az egész emberiséget az ősszülok vétke által. Ugyanakkor a böjt érdemesítette Mózeszt, Illést, és Dánielt a legnagyobbak közé (XVI).²⁹ A szerzetes számára alapelv, hogy az étkezés célja nem az élvezet, hanem a létszükséglet kielégítése, és csak kellő mértékkel történhet (XVIII).³⁰ A táplálék legyen egyszerű, könnyen, olcsón beszerezhető. A böjt minősége függhet az életkortól, foglalkozástól, testi állapottól, egészségtől. Mindenképpen kerülendő a luxus, tobzódás és pazarlás, hisz „egy a szükséges” (Lk 10,41) oktatja követőit Szent Bazil atya.³¹

Szent Benedek regulájának alapelve szintén a mértékletesség. Ez, ha nem volt böjt, napi két főtt ételt jelentett, valamint egy font kenyeret. Alkalmoszerűen kiegészülhetett az étkezés gyümölcscsel, vagy friss zöldséggel. Böjti napon egyszer ettek, délután három óra körül. Nagyböjtben csak este volt étkezés. A gyermekek kisebb adagot kaptak, mint a felnőttek. Húst csak a betegeknek rendelt Benedek.³² A Regula 39. fejezete foglalkozik az étkezéssel, a 40. az italfogyasztással. Itt is bepillantást nyerhetünk Szent Benedek pedagógiájába és emberismeretébe, amikor így ír: „ Bár azt olvastuk, hogy „a bor egyáltalán nem való szerzetesnek”, de mivel korunkban lehetetlen a szerzeteseket erről meggyőzni, legalább abban egyezünk meg, hogy ne igyunk a telítettségig, hanem mértékletesebben; hiszen „a bor elszakítja Istentől még a bölcseket is” (Sir 19,2).” Az erőtlenség gyengeségét figyelembe véve napi egy hemina (kb. 3 dl) bort engedélyez. Indokolt esetben az előljáró rendelkezhet másként is. Mint mindenben, itt is az önkéntes lemondás a legértékesebb szemben a parancsokkal, vagy tiltásokkal.³³ A nagyböjtben minden szerzetesnek a könyvtárból ki kell vennie egy könyvet és azt szigorú felügyelet mellett elejétől a végéig el kell olvasnia. A szent negyven napban kéri a regula szerzője, hogy „szolgálatunk szokott mértékéhez adjunk hozzá valamit: külön imádságokat, ételben és italban önmegtagadást.” De lehet ez még alvásban, beszélgetésben, tréfálgatásban vagy másban való önmegtartóztatás is, de a túlzásokat kerülendő, minden önkéntes lemondás az apát áldásával és beleegyezésével történjen.³⁴

Szent Ágoston regulájában azt kéri szerzeteseitől: „(14) Testeteket az ételben és az italban böjttel, önmegtagadással fékezzétek meg, amennyire egészségtek megengedi. Ha azonban valaki nem tud böjtölni, legalább étkezésen kívül ne vegyen magához semmi ételt, hacsak nem beteg.”³⁵ A 42. zsoltárhoz fűzött magyarázatában költői módon fejtegeti: „ Az ember számára ebben az életben ez

²⁹ NAGY SZENT BAZIL 1991. 86–87.

³⁰ NAGY SZENT BAZIL 1991. 93.

³¹ NAGY SZENT BAZIL 1991. 92–100.

³² SZENT BENEDEK 1995. 86–88.

³³ SZENT BENEDEK 1995. 88–89.

³⁴ SZENT BENEDEK 1995. 98–101.

³⁵ SZENT ÁGOSTON é.n. 64.

az igazságosság: böjt, alamizsna, imádság. Azt akarod, hogy imád repüljön föl Istenhez? Adj neki két szárnyat: böjtöt és alamizsnát.”³⁶

Az egyiptomi szerzetesek különösen is nagy hangsúlyt helyeztek a böjtre. Rendkívüli esetekben előfordultak a negyven napos böjtök étlen-szomjan, például Alexandriai Makárioszról feljegyezték, hogy egyik nagyböjtben hétköznaponként semmit sem evett, csak vasárnaponként fogyasztott néhány káposztalevelet.³⁷ Mások egész életükben úgy böjtöltek, mint a nagyböjtben. Egy öreg szerzetes azt mondta, amikor kihirdették a nagyböjt kezdetét: „Íme ötven éve nem figyelek oda, hogy mikor kezdődnek és végződnek a böjtök. Egész életem böjtölés.”³⁸

Bár voltak, akik 2–4 nap teljes böjt után vettek táplálékot magukhoz és egy-egy súlyosabb bűn után is két nap teljes böjt volt az elégtétel, a negyedik századra a napi egyszeri étkezés vált általánossá. Atanáz szerint Remete Szent Antal naponta egyszer evett napnyugta után, az is előfordult, hogy csak minden második nap, de legtöbbször négynaponta étkezett.³⁹ Jeromos Remete Szent Pál életével kapcsolatban azt említi meg, hogy hatvan éven keresztül napi fél kenyeret evett.⁴⁰ Egy öreg szerzetes azt mondta: „ha valaki egyszer eszik naponta, az szerzetes; ha kétszer, az testi ember; ha háromszor, az állat”.⁴¹

A fő táplálék a kb. 12 cm átmérőjű 15 dkg-os kenyér volt, melyet búza, árpa, lencse, vagy csicseriborsó lisztjéből sütöttek. Ebből átlag kettő volt a fejadag: egyiket a 9. óra után, másikat este ették meg, ha nem érkezett vendég. Összehasonlításképpen egy egyiptomi férfi átlagosan tíz ilyen kenyeret evett meg naponta.⁴² Zöldségek közül salátát fogyasztottak frissen, vagy sóban, illetve ecetben tartósítva. A borsót, babot, lencsét megfőzték, néha megsütötték, vagy egyszerűen csak beáztatva fogyasztották. Többen a zöldséget, vagy gyümölcsöt evők közül lemondtak a kenyér fogyasztásáról.⁴³

Bort és vizet is csak mértékkel fogyasztottak. Remete Szent Antal nem ivott bort. Makáriosz ahány pohárral ivott a vendégségben, utána annyi napig nem ivott vizet. Palládiosz azt mondta: „jobb bort inni belátással, mint vizet göggel”. A vízzel is óvatosan bántak, mert azt tartották, hogy a sok víz elősegítheti a kísértést és az éjszakai képzelődést. Makárioszról azt tartották, hogy úgy mérte a vizet, akár a kenyeret. Remete Pál egy nagyböjtöt négy liter vízzel bírt ki, egy másik szerzetes hetente nyolc liter vizet vett magához, ami a sivatag melegében igen nehéz lehetett, hozzávéve, hogy a víz sokszor keserű volt.⁴⁴

³⁶ SZENT ÁGOSTON é. n. 65.

³⁷ REGNAULT 2004. 71–72.

³⁸ REGNAULT 2004. 73.

³⁹ SZENT ATHANASZIOSZ 1999. 52.

⁴⁰ SZENT JEROMOS 1991. 47.

⁴¹ REGNAULT 2004. 74.

⁴² REGNAULT 2004. 74–78.

⁴³ REGNAULT 2004. 78–79.

⁴⁴ REGNAULT 2004. 84–87.

A középkor böjti fegyelme

A nyugati egyház böjti fegyelme a virágzó középkorban rögzült kánonjogi formában. Wormsi Burchard (965–1025) patrisztikus és zsinati források alapján állította össze böjti szabályzatát ami befolyásolta Gratianus dekrétumát is. Burchard a teljes böjttel szemben inkább a finomabb ételektől való megtartóztatást javasolta. Ez vezetett oda, hogy az abstinentia elsősorban a hústól való megtartóztatás szinonimája lett, és ezzel háttérbe szorult a böjt felszabadító és gyógyító jelentése. Nem véletlen, hogy a virágzó középkor legjelentősebb pápája III. Ince (1198–1216) egyik hamvazószerdai beszédében a helyes okokból való böjtölésre szólította fel híveit.

Aquinói Szent Tamás (+1274) teológiájában a böjt a temperantia (mértékletesség) erényéhez kapcsolódik. A 2Pt 1,6 alapján tanítja, hogy a böjt, az önuralom Isten megismerésére, nem pedig a saját dicsőségre kell, hogy szolgáljon. A böjt a bűnbánat eszköze is. Tilalmazza a húsevést, megengedi a bor és hal fogyasztását.⁴⁵

Az 1311-ben megtartott XV. Egyetemes Zsinat Vienne-ben a begárdok és a beginák tévedéseivel szemben leszögezi, hogy az ember nem juthat el a tökéletesség olyan fokára, hogy ne kellene böjtölnie és imádkoznia. (DH. 892)⁴⁶

Böjt az újkorban

A reformátorok elítélték a katolikus egyház nyilvános böjtölési gyakorlatát, felmentéseit. A napok és időpontok szabályozását, a tiltott és engedélyezett ételeket és a különféle felmentéseket a farizeusi törvényekhez hasonlították, melyek alól Krisztus felszabadította az emberiséget. A Confessio Augustana (1530) visszaélésnek és emberi találmánynak minősítette a böjti szabályokat.

Maga Luther többször is hangot adott abbéli meggyőződésének, amit első sorban a Római levél alapján alakított ki, hogy az ember hit által, nem pedig cselekedetei, vagy a törvény által igazul meg. A böjtölésről nem voltak kedvező tapasztalatai kolostori élete során, úgy érezte, hogy az érzékiséget nem csökkenti, hanem éppen felkorbácsolja. Ezért inkább a bőséges evés-ivást javasolta teológiai kételyek, vagy lelki búskomorság ellen.

Zwingli szerint a keresztény ember szabadsága azt is jelenti, hogy eldöntheti akar-e böjtölni, vagy nem.

Kálvin rendszerében a böjtnek három célja lehetséges: 1) a test legyőzése, 2) a lélek előkészítése az imára, vagy az elmélkedésre, 3) az Isten előtti bűnbevallás, alázat kifejezése. Míg az első eset a személyes szférára tartozik, addig a második és harmadik esetben lehet magán, vagy nyilvános böjtről beszélni. Kálvin értelmezésében a böjt készségessé teszi, és Istenhez emeli a lelket, ugyanakkor babonás dolognak véli a törvényi szabályozást. Különösen igazságtalannak látja

⁴⁵ HALL – CREHAN 1983. 55.

⁴⁶ DENZINGER – HÜNERMANN 2004. 296.

a szegények megfosztását a hústól egyetlen élvezeti eledelüktől akkor, amikor a gazdagoknak módjukban áll a böjt betűjét betartva, kulináris specialitásokban tobzódni.⁴⁷

A Trienti Zsinat (1545–63) 25. sessiója csupán egy általános buzdítást fogalmazott meg az egyház törvényeinek, így a böjtnek a megtartására is. Speciális intézkedést nem tartalmazott.

A pápák azonban kénytelenek voltak felemelni szavukat egy-egy tévedés kapcsán dekrétum vagy levél formájában. VII. Sándor pápa 1666. március 18-án rendeletben ítélte el a laxista morálteológusok tévedéseit, közülük négy böjtre vonatkozót. (DH 2049–2052) Ezek között volt olyan, mely a lovagolva utazót feltétel nélkül felmentette a böjt alól, függetlenül attól, hogy hova, mennyi idő alatt kellett eljutnia.⁴⁸ XIV. Benedek pápa többször is foglalkozott a böjt kérdésével leveleiben. Óvott a meggondolatlan dispenczióktól, hiszen a böjt Krisztus kereszt hordozásában való részesedés. A püspököket felszólította, hogy ha indokolt, ne a teljes egyházmegyét, hanem csak egyes személyeket mentsenek fel. San Domingo kapcsán, ahol az európaiak számára meglehetősen rendkívüliek és veszélyesek voltak az életkörülmények azt javasolta, hogy orvosi véleményt figyelembe véve határozzanak a böjtölés szabályairól.⁴⁹ Az egyház széleskörű terjedése az újvilágban további problémákat vetett fel a böjtölés terén, ezért a 19. században elég gyakran éltek a felmentés lehetőségével különösen Észak-Amerikában.

Böjt a 20. században

A latin egyház böjtölési gyakorlatát a 20. században alapvetően a két kódex szabályozta. A XV. Benedek (1914–1922) által kihirdetett, 1917-es Codex Iuris Canonici szerint az abstinencia a hústól való tartózkodást követelte meg, a tej, tojás, zsír használatát megengedte (1250. kánon). A böjt (ieiunium) napi egyszeri jóllakással járó főétkezést (ebéd) és két étkezést (collatio-t) jelentett reggel és este (1251. kánon). Az esztendő összes péntekje abstinencia, azaz hústilalmi nap volt (kivéve, ha meghatározott ünnepek péntekre estek). Böjti nap volt a nagyböjt összes napja, a kántorböjti napok, Pünkösöd, Nagyboldogasszony, Mindenszentek, és Karácsony vigíliája. (1252. Kánon) A hústilalom betöltött 7. éves kortól, a böjt 21. és 60. éves kor között volt kötelező. (1254. kánon)⁵⁰

A II. Vatikáni Zsinaton (1962–65) a Sacrosanctum Concilium konstitúció 110. pontja foglalkozik a böjttel, mint a bűnbánat gyakorlatával. A böjtöt korunk követelményeinek, a különböző vidékek lehetőségeinek, valamint a hívők életkörülményeinek megfelelően kell gyakorolni. Nagypénteken azonban, és lehetőség szerint nagyszombaton is változatlanul maradjon meg a böjt.⁵¹

⁴⁷ 55–57.

⁴⁸ DENZINGER – HÜNERMANN 2004. 455.

⁴⁹ HALL – CREHAN 1983. 57.

⁵⁰ CODEX IURIS CANONICI 1933. 340.

⁵¹ CSERHÁTI – FÁBIÁN 1986. 124.

VI. Pál pápa (1963–1978) 1966. február 18-án kiadott Poenitemini konstitúciójával újra rendezte a böjti fegyelmet.⁵² Ennek szellemét követte az 1983-ban II. János Pál pápa (1978–2005) által kihirdetett új Codex Iuris Canonici. E szerint bűnbánati napok az egyházban az év összes péntekjei és a nagyböjt. (1250. kánon) A húsevéstől való tartózkodás az év minden péntekjén kötelező, kivéve, ha főünneppel esik egybe. Szigorú böjt (hústilalom és böjt) van elrendelve hamvazó szerdán és nagypénteken. (1251. kánon) A hústilalom betöltött 14. évtől, a böjt a nagykorúság időpontjától betöltött 60. évig kötelező. (1252. kánon) A hústilalom és a böjt pontosabb meghatározása, valamint a bűnbánat más formáival való helyettesítésének elrendelése a püspöki konferencia hatáskörébe tartozik. (1253. kánon)⁵³

A Magyar Katolikus Püspöki Kar 1966. december 13-án rendelkezett a máig hatályos gyakorlatról: szigorú böjt (böjt és hústilalom) van hamvazószerdán és nagypénteken. Az év többi péntekje, (ha nem esik rá egyházi, vagy állami ünnep) bűnbánati nap, melyet „hústól való tartózkodással, vagy az irgalmas szeretet, illetve a jámbor áhítat valamely gyakorlatával” kell megtartani.⁵⁴

Görög katolikus vonatkozások

Az uniók létrejöttékor fontos szempont volt a szertartás megőrzése. Az 1646-ban 63 pap által aláírt ungvári unió első feltétele volt a görög egyház szertartásainak megtartása. Ebben implicite benne volt az ünnepek és böjtek megtartása is.⁵⁵ Az erdélyi románok uniós okmányára 1698. október 7-én Atanasie püspök saját kezűleg írta rá, hogy csak úgy egyesül, ha az egész rítus, a liturgia, a böjtek sértetlenül maradnak.⁵⁶

De Camillis munkácsi püspök (1689–1706) 1690. május 1-én, a szatmárnémeti zsinaton a papok lelkére kötötte, hogy ne mulasszák el a szokott egyházi böjtöket, istentiszteleteket, beszédeket, szentmiséket. Az 1701-ben a szepességi görög katolikus paróchiák ellenőrzésére rendelt vizitáció kérdőpontjaiban már részletezi is mit ért a böjt megtartásán: megtartják-e a keleti egyház által előírt négy böjti időszakot, valamint hetente a szerdát és a pénteket. Megkérdezi továbbá, hogy gyónnak-e a négy böjtben.⁵⁷

Olsavszky Emmánuel munkácsi püspök (1743–1767) amikor 1751-ben a máramarosi részekén vizitációt végzett, csak megkérdezte, hogy megtartják-e a böjtöket, ennek mikéntjét nem részletezte.⁵⁸

A 19. század folyamán már többször találkozunk a böjt szigorából enyhíteni akaró törekvésekkel. 1821-ben Ungváron egyházmegyei zsinatot tartottak, ahol

⁵² *Bűnbocsánat és Oltáriszentség Szertartáskönyv* 1976. 305–317.

⁵³ ERDŐ 1986. 843–845.

⁵⁴ ERDŐ 1986. 844–845.

⁵⁵ LACKO 1965. 98–100.

⁵⁶ NILLES 1885. 207.

⁵⁷ JANKA 2008. 179–182.

⁵⁸ ПЕКАР 1997. 330.

radikálisan szerették volna a böjti fegyelmet enyhíteni: a nagyböjt sértetlenül hagyása mellett a Péter-Pál böjtöt négy napra (VI. 25–28), a Nagyboldogasszony böjtöt nyolc napra (VIII. 7–14), a karácsonyi böjtöt 18 napra kívánták csökkenteni (XII. 7–24). Pócsy Elek püspök (1816–1831) végül nem hirdette ki a zsinati döntéseket, de a Szentszéktől kért engedélyt 1827-ben, és a karácsonyi böjten úgy enyhített, hogy csak a szerdát és a pénteket kellett szigorúan megtartani, a többi napokon még húst is lehetett enni.

Popovics Vazul püspök (1837–1864) 1842. március 12-i körlevelével felhatalmazta a paróchusokat, hogy híveiket, amennyiben azok nem tudják a régi módon a böjtöket megtartani, hétfő, szerda és péntek kivételével a szigorú böjt alól felmentsék.⁵⁹

Pankovics István püspök (1866–1874) 1873-ban a szatmári főesperesség híveinek a nagy drágaságra és a szűkölködésre való tekintettel dispencziót adott úgy, hogy a karácsony előtti böjtben Szent Miklós ünnepéig csak szerdán és pénteken, Szent Ignác napjáig hétfőn, szerdán és pénteken kellett böjtölni a többi napokon nem. A nagyböjtben az első és az utolsó hét kivételével csak hétfőn, szerdán és pénteken kellett böjtölni. A Péter-Pál böjtöt négy napra csökkentette (VI. 25–28).⁶⁰

Az eperjesi egyházmegyében Tóth Miklós püspök (1876–1882) 1881-ben levezetett a böjt ügyében a Szentszékkal. Azt jelentette Rómába, hogy a hívek nem tartják a görög böjti fegyelmet, hanem a latint. Ez nem volt szerencsés megfogalmazás, – amint arra rámutatott Rusznák Miklós, az eperjesi egyházmegye liturgikus tudósa, – mert nem arról volt szó, hogy a hívek a latin böjti fegyelmet követték volna, hanem arról, hogy a görögöt annak teljes szigorával képtelenek voltak megtartani. Rusznák rámutatott, hogy egy átlagos évben 168 böjti napot kellett volna megtartani, amire a hívek a helyi viszonyok, az életmód, és az egészségi állapot változása miatt nem tudtak vállalkozni. Tóth püspököt a Hitterjesztés Kongregációja arra utasította, hogy a pápától kérjen dispencziót, amit ő meg is tett,⁶¹ de átfogó rendelkezés nem történt.

Vályi János eperjesi püspök (1883–1911) a fentiekkel ellentétben 1883. november 15-én arról informálta a bécsi apostoli nunciust, hogy a hívek még ezekben a modern időkben sem szegik meg a böjtöt, hanem régi szokás szerint megtartják.⁶²

Végül az eperjesi egyházmegyében Dionizije Nyárádi apostoli adminisztrátor (1922–1927) 1926-ban az 1891-es Lembergi szinódus böjti rendelkezéseit hirdette ki.

A munkácsi egyházmegyében Gebé Péter püspök (1924–1932) az eperjesi gyakorlatra hivatkozva ugyanazt a lembergi böjt fegyelmet vette át.

1891-ben a halicsi metropólia püspökei Lembergben szinódust tartottak, melyen a megváltozott viszonyokra való tekintettel enyhítettek a böjti fegyelmen. E szerint nagyböjtben az első és az utolsó hét hétfő, szerda és péntekje szigo-

⁵⁹ PIRIGYI 1990. 63, 222.

⁶⁰ JANKA 2002. 219–220.

⁶¹ RUSZNÁK 1909. 46–56.

⁶² ПІЕКАП 1997. 332.

rú böjt, a többi nap hústilalmi. A nagyböjt többi hetében a hétfő, szerda, péntek hústilalmi nap. A másik három időszakai böjtben a hétfő, szerda és péntek hústilalmi nap, a többi napon lehet húst enni. Az egynapos böjtök hústilalmi napok. Az esztendő szerdái és péntekjei hústilalmi napok. Amennyiben ezeket valaki nem tudja megtartani 5 Miatyánkot és 5 Üdvözlégyet kell elimádkoznia, ha pap még az 50. zsoltárt is.⁶³

A hajdúdorogi egyházmegye böjti fegyelmét Ivancsó István tekintette át részletesen „A böjti fegyelem alakulása a Magyar Görög Katolikus Egyházban a püspöki rendelkezések alapján” című tanulmányában az Athanasiana tudományos folyóirat 14. számában.⁶⁴ Körlevélben böjti felmentést részletesen először Dudás Miklós püspök (1939–1972) adott 1941-ben, majd a háborús általános felmentést követően 1947-ben adott ki böjti szabályozást. E szerint szigorú böjt nagypéntek, karácsony és vízkereszt vigíliája, IX. 14. és VIII. 29. Enyhített böjt hústilalommal, de tejes, vajas, tojásos és zsíros ételek fogyaszthatók: nagyböjt hétfő, szerda, péntekjei, a három időszakai böjt szerda és péntekjei, valamint az esztendő többi péntekjei. A többi napokon lehet húst fogyasztani. Akik élnek a felmentéssel a böjt iránti kötelezettségükért 3 Miatyánkot, 3 Üdvözlégyet, az „Oltalmad alá sietünk” imádságot, és jócselekedetet végezzenek.⁶⁵

Lényeges változás történt 1967-ben, amikor Dudás püspök VI. Pál pápa (1963–1978) „Paenitemini” apostoli konstitúciója (1966), valamint a Magyar Püspöki Kar rendeletének (1966) figyelembe vételével újra szabályozta a böjti fegyelmet. Kiemelte, nem arról van szó, hogy csökkenne a bűnbánattartás jelentősége, hanem „az Egyház az idők szavát megértve a bűnbánat olyan új formáit keresi, amelyek inkább megfelelnek céljának, és jobban alkalmazkodnak az egyes korokhoz”. Ilyen például az állapotbeli köteleességek állhatatos teljesítése, a mindennapi munka és az élet keresztjeinek (betegség, szegénység, szenvedés) türelmes elviselése, de szükséges vezeklési gyakorlatokkal a test fegyelmezése is. Ezért két szigorú böjti napot határoz meg (nagyböjt első napja, és nagypéntek) hústilalmi nap a nagyböjt szerdái és péntekjei, valamint az időszakai böjtök péntekjei. A többi régi böjti nap bűnbánati napnak minősül, amit hústilalommal, vagy e helyett imádsággal, vagy jócselekedettel kell megtartani. Az egyházi és állami ünnepeken, ha péntekre esnek, nem kell a hústól tartózkodni. Egyes híveknek vagy családoknak jogos okból a paróchus is felmentést adhat.⁶⁶

1982-ben Timkó Imre megyéspüspök (1975–1988) újra összefoglalta a hatályos böjti fegyelmet. Célja kettős volt: hogy a böjt szelleme a könnyítések során erkölcsi kárt ne szenvedjen, valamint, hogy az egyház tagjaira nagyobb terheket ne rójon, mint amilyeneket elviselni képesek. Az 1967-es rendelkezést megismételte, ill. kiegészítette a szabad hetek és napok felsorolásával, valamint hozzáfűzte a böjtölés morálteológiai és jurisdikcionális szempontjait.⁶⁷

⁶³ Op. ult. cit. 332–333.

⁶⁴ IVANCÓS 2002. 109–132.

⁶⁵ IVANCÓS 1998. 143.

⁶⁶ IVANCÓS 1998. 248–251.

⁶⁷ IVANCÓS 1998. 319–322. A böjti fegyelem helyesbítése: IVANCÓS 1998. 327–328.

A szentségi böjttel kapcsolatos intézkedések a hajdúdorogi egyházmegyében az Apostoli Szentszék utasításait követik. Így kezdetben éjfél-től kellett tartani az áldozás előtti böjtöt, ami XII. Piusz pápa (1939–1958), valamint VI. Pál pápa (1962–1978) konstitúciói nyomán előbb három órára, majd egy órára mérséklődött az áldozás pillanatától visszafelé számolva, s a tiszta víz és a valódi orvosság nem töri meg a böjtöt. 1974-ben ez kiegészült azzal, hogy pontosan meghatározott ünnepi alkalmakkor kétszer is lehet naponta áldozni, valamint, hogy betegek és öregek esetében a szentségi böjt minimális ideje negyed óra.⁶⁸

A teljesség kedvéért megemlítjük, hogy a keleti egyházban az áldozás előtti gyónást is nagyon komoly előkészületnek kellett megelőznie. Ez először egy hét szigorú böjt volt, amit később három napra csökkentettek. Ez idő alatt naponta részt kellett venni az istentiszteleteken, több időt kellett az imádságnak és a jócselekedeteknek szentelni, ki kellett békülni a haragosokkal. Ezért is lehetett, hogy De Camillis püspök az évi négy gyónást a négy időszaki böjt idejére helyezte. Ám a hívek közül egyre többen kezdték halogatni a gyónást, mivel nehezen szánták rá magukat erre a szigorú előkészületre, amit tetézett az, hogy a papság igen nehéz elégtételeket adott a régi görög gyakorlat (Nomokánon) alapján, amelyet annak idején a nyilvános bűnösökre szabtak ki. Ezért már az 1720-as zamosci zsinat kimondta, hogy a bűnbánat szentsége előtti böjt, bár jó és dicséretes szokás, de nem kötelező feltétele a gyónásnak, a papokat pedig felszólította, hogy olyan penitenciákat adjanak, amiket a hívek el is tudnak végezni.⁶⁹ E gyakorlat szélesebb körű elterjedése vezetett oda, hogy egyre kevesebb lett azok száma, akik elmulasztották a húsvéti gyónást, és egyre több azoké, akik eleget tettek az évi többszöri gyónás és áldozás kötelezettségének.

A Keleti Egyházak Törvénykönyvének (CCEO) 880-883. kánonjai foglalkoznak az ünnepek és bűnbánati napok megtartásával.⁷⁰ A 882. kánon előírja: „A bűnbánati napokon a krisztushívők kötelesek a böjtöt, vagy a megtartóztatást megtartani a sajátjogú Egyházuk részleges jogában megállapított módon.” Ez érvényben hagyta, és nem változtatta meg a „Paenitemini” konstitúció alapján elrendelt megyéspüspöki rendelkezéseket (1967, 1982, 1983).⁷¹

Kitekintés a mai ortodox gyakorlatra

Az egyház böjti előírásainak összhangba hozása a mai idők követelményeivel már a II. világháborút követő Pánortodox Konferenciákon felvetődött, (1961, 1963, 1964, Rodosz; 1968, Chambésy) utóbbi a hat legfontosabb téma közé sorolta. A téma fontosságát az is illusztrálja, hogy mindhárom Pánortodox Zsinat Előkészítő Konferencia is napirendjére vette a kérdést.

⁶⁸ IVANCSÓ 2002. 130–132.

⁶⁹ ПІКАП 1997. 338–339. ПЕЛЕСЗ 1880. 434–435. МАНСИ 1960–1961.

⁷⁰ HOLLÓS 2003/A 258–260.

⁷¹ HOLLÓS 2003/B 199–200.

Az I. Pánortodox Zsinat Előkészítő Konferencia (1971) a böjt jelentőségét és mai betartását a lelki élet belső megújulásának, valamint az egyház és a világ közötti kapcsolat vonatkozásába helyezte.

A II. Pánortodox Zsinat Előkészítő Konferencia (1982) arra a megállapításra jutott, hogy az egyes ortodox egyházak véleménye és gyakorlata annyira eltérő, hogy nem tudnak egységesen nyilatkozni, ezért a témát a következő konferenciára napolták, addig mindenütt maradjon meg az eddigi gyakorlat. Ugyanakkor próbálják meg a híveket, hűen a hagyomány folytonosságához, a böjtben várható változásokra előkészíteni.

A III. Pánortodox Zsinat Előkészítő Konferencia (1986) megállapította a tényt, hogy sok hívő manapság nem tart meg minden böjti előírást akár hanyagságból, akár a megváltozott életkörülmények miatt. Az egyház, aki „nem akarja a bűnös halálát, hanem, hogy megtérjen és éljen” az ilyen eseteket anyai gondoskodással és szeretettel kell, hogy vizsgálja. A helyi egyház feladata, hogy megállapítsa és eldöntse az irgalmas „Oikonomia” és elnézés mértékét, és enyhítse a szent böjt szigorát akár személyes okok (betegség, katonai szolgálat, munkaviszonyok, a szórványban való élet), akár általánosabb szempontok (különleges klimatikus viszonyok az adott országokban, az előírt böjti eledel beszerzésének nehézségei, gazdasági okok) figyelembe vételével. Természetesen minden hívőnek kötelező a szentáldozás előtti böjt. Szokásos módon a böjtlés a bűnbánat jele, s akkor is, amikor egy lelki fogadalom, vagy egy szent cél eléréséhez, vagy egy Istentől való kéréshez kapcsolódik. Fontos a böjt kísértés idején, vagy veszedelemben. Megelőzi böjt a felnőtt keresztséget, a házasságkötést, az egyházi rend felvételét. A zarándoklatoknál, vagy más hasonló estekben is üdvös. A Konferencia végül Damaszkuszi Szent Jánost idézi: „Jó dolog minden nap böjtlőni, de, aki böjtlő, ne ítélje el azt, aki nem böjtlő”⁷²

Összegzés

Az érzékek megtisztításához kapcsolódóan adalékokkal szolgáltunk a keresztény böjt történetéhez. Rövid fogalmi tisztázás és néhány vallástörténeti mozzanat bemutatása után csodálatos gazdagságban tárult fel a Biblia tanúsága, majd az ókeresztény kor gyakorlata mind az időszaki, mind, pedig a szentségi böjtök vonatkozásában. Az ókori szerzetesek szinte utolérhetetlen tökélyre fejlesztették az önmegtagadásnak e formáját, amit a középkor jogi szabályokba rendezett. Az újkor hajnalán a reformátorok kritikával illették a katolikus gyakorlatot, melyet a Trienti Zsinat, valamint a pápák továbbra is igyekeztek megőrizni. A legújabb kor megváltozott körülményei új kihívást jelentettek, amik végső soron a szabályok enyhítéséhez vezettek, de új szempontok is megjelentek, mint az állapotbeli köteleességek állhatatos teljesítése, a mindennapi munka és az élet keresztjeinek türelmes elviselése, melyek a test fegyelmezésével összekapcsolódva a böjt eredeti értelméhez is visszavezetnek. A görög katolikus egyház gyakorlata a kezdeti

⁷² PAPANDREAU 1997. 262–271.

szigortól szintén az enyhülés felé mutatott, de ez a könnyítés összekapcsolódott a szentségek mind gyakoribb és rendszeresebb vételével, amely egy sajátos és gyümölcsöző lelkiség kialakulását eredményezte. Az ortodoxia a legújabb korban szintén a történelmi hagyomány és a modern világ összeegyeztetésén fáradozik, mely megpróbálja a bűjt értékét nem feladva, de ugyanakkor a hívek helyzetét és életét respektálva anyai gondoskodással és szeretettel az irgalmas oikonomia szempontjait megvalósítani. Mindezekből úgy látjuk, hogy a jövő útja a paragrafusok előírásain túl, elsősorban a mély egyéni meggyőződésből, hitből és szeretetből vállalt önkéntes megtartóztatáson keresztül vezet.

Irodalom

BENKŐ LÓRÁND SZERK.

1967 *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára I.* Akadémiai kiadó, Budapest.
Bűnbocsánat és Oltáriszentség Szertartáskönyv

1976 Budapest.

CASSIANUS, JOHANNES

1999 *A Keleti szerzetesek szabályai.* Pannonhalma-Tihany.

CODEx IURIS CANONICI

1933 Roma

CSERHÁTI JÓZSEF – FÁBIÁN ÁRPÁD SZERK.

1986 *A II. Vatikáni Zsinat tanítása.* Budapest.

CYPRIANUS

1999 Abukottakról In: VANYÓ László szerk. *Szent Cyprianus művei.* Ókeresztény Írók 15. Budapest 211–240.

DENZINGER, HEINRICH-HÜNERMANN, PETER

2004 *Hitvallások és az Egyház Tanítóhivatalának megnyilatkozásai.* Szent István Kézikönyvek 9. Budapest.

DIDAKHÉ

1980 In: VANYÓ László szerk. *Apostoli Atyák.* Ókeresztény Írók 3. Budapest, 91–101.

DIDASZKÁLIA

1983 In: ERDŐ Péter szerk. *Az ókeresztény kor egyházfegyelme.* Ókeresztény Írók 5. Budapest, 108–245.

DIÓS ISTVÁN

2001 Kántorböjt. In: Diós István főszerk. *Katolikus Lexikon VI.* Budapest, 135–136.

ERDŐ PÉTER SZERK.

1986 *Az Egyházi Törvénykönyv* Budapest.

EUZÉBIOSZ

1983 *Az Egyház története.* Ókeresztény Írók 4. Budapest.

GIRARD, RENÉ

1986 Böjt In: LÉON DUFOUR, X. szerk. *Biblikus Teológiai Szótár.* Budapest.

GRÜN, ANSELM

1993 *Böjt: Test és lélek imája*. Pannonhalma.

HALL, S.G., – CREHAN, J.H.

1983 Fasten/Fasttage III. In: KRAUSE, G., – MÜLLER, G., hrsg. *Theologische Realenzyklopädie*. Band 11. Berlin – New York.

HERMASZ

1980 *A pásztor*. In: VANYÓ László szerk. *Apostoli atyák*. Ókeresztény Írók 3. Budapest 246–367.

HIPPOLÜTOSZ

1983 *Traditio Apostolica* In: ERDŐ Péter szerk. *Az ókeresztény kor egyházfegyelme* Ókeresztény Írók 5. Budapest 83–107.

HOLLÓS JÁNOS

2003/a *Jegyzetek a Keleti Egyházak Törvénykönyvéhez I.* Teljes szöveg fordítása. Téglás.

2003/b *Jegyzetek a Keleti Egyházak Törvénykönyvéhez II.* Teljes szöveg fordítása. Téglás.

IVANCSÓ ISTVÁN

1998 *A Magyar Görögkatolikusság körlevélben közölt liturgikus rendelkezéseinek forrásgyűjteménye*. Nyíregyháza.

2002 *A böjt fegyelem alakulása a Magyar Görög Katolikus Egyházban a püspöki rendelkezések alapján*. *Athanasiana* 14. 109–132.

JANKA GYÖRGY

2002 *Egyházi élet a munkácsi egyházmegyében* Pankovics István püspöksége idején a gebei protokollumok tükrében. In: IVANCSÓ István szerk. *Ecclesiam Aedificans A 70 éves Keresztes Szilárd püspök köszöntése* Nyíregyháza, 219–220.

2008 *De Camillis püspök zsinatai*. In: VÉGHSEŐ Tamás szerk. *Rómából Hungáriába A De Camillis János József munkácsi püspök halálának 300. évfordulóján rendezett konferencia tanulmányai* Nyíregyháza, 2006. szeptember 29–30. *Collectanea Athanasiana I Studia*, vol. I, Nyíregyháza 179–182.

JERUZSÁLEMI SZENT KÜRILLOSZ

1995 *Összes művei*. VANYÓ László ford. *Seminarium Centrale Budapestinense* 4., Budapest.

JUSZTINOSZ

1984 I. Apológia. In: VANYÓ László szerk. *A II. századi görög apologéták*. Ókeresztény Írók 8. Budapest, 64–119.

LACKO, MICHAEL SJ.

1965 *Unio Uzhorodensis*. Roma.

MANSI, JOANNES DOMINICUS

1960–1961 *Sacrorum Conciliorum nova et amplissima collectio*. Graz.

MIHÁLYFI ÁKOS

1918 *A nyilvános istentisztelet*. Budapest.

NAGY SZENT BAZIL

1991 *Életszabályok I.* Nyíregyháza.

NILLES, NICOLAUS

1885 *Symbolae*, I. Oeniponte

1897 *Kalendarium Manuale utriusque Ecclesiae Orientalis et Occidentalis II.* Oeniponte 65–70.

PAPANDREOU, DAMASKINOS

1997 Das Panorthodoxe Konzil In: NYSSEN, W. – SCHULZ, H.-J. – WIERTZ, P. hrsg. PEZOLT, M. bearb. *Handbuch der Ostkirchenkunde Band III.* Düsseldorf, 262–271.

PAUS, A.

1995 Fasten I., In: KASPER, Walter hrsg. *Lexikon für Theologie und Kirche III.* Band Freiburg – Basel – Rom – Wien.

PEKÁR=ПЕКАР, А.

1997 *Наруци Истории Церкви Закарпаття*, II. Рим.

PELESZ, JULIAN

1880 *Geschichte der Union der ruthenischen Kirche mit Rom*, II. Wien.

PIRIGYI ISTVÁN

1990 *A magyarországi görögkatolikusok története II.* Nyíregyháza.

REGNAULT, LUCIEN

2004 *Így éltek a 4. századi egyiptomi szerzetesek (Bizánc világa VIII.)* Budapest.

RUSZNÁK MIKLÓS

1909 *A görög egyház böjti fegyelme.* Budapest.

SZENT ÁGOSTON

é.n. *Regulája*, Budapest.

SZENT ATHANASZIOSZ

1999 *Szent Antal élete*, in A III–IV. század szentjei, Ókeresztény Örökségünk V. Budapest, 41–120.

SZENT BENEDEK

1995 *Regulája Pannonhalma*

SZENT JEROMOS

1991 *Szent Pálnak, az első remetének élete.* In: Szent Jeromos: „Nehéz az emberi léleknek nem szeretni” Budapest, 5–60.

TERTULLIANUS

1986/a A böjtökről. In: VANYÓ László szerk. *Tertullianus művei.* Ókeresztény Írók 12. Budapest, 853–876.

1986/b A bűnbánatról. In: VANYÓ László szerk. *Tertullianus művei.* Ókeresztény Írók 12. Budapest, 151–168.

1986/c A keresztségről. In: VANYÓ László szerk. *Tertullianus művei.* Ókeresztény Írók 12. Budapest, 169–188.

1986/d Feleségemhez. In: VANYÓ László szerk. *Tertullianus művei.* Ókeresztény Írók 12. Budapest, 207–226.

GYÖRGY JANKA

„PURIFYING THE SENSES”: Contributions to the History of Christian Fasting

In this paper I make contributions to the history of the Christian fasting regarding the purification of the senses. After a brief conceptual clarification and presenting a few facets of religious history, plethora of biblical testimonies and ancient Christian era practices are presented relating both to seasonal and Eucharistic fasting. This form of self-denial was brought to unparalleled perfection by the ancient friars, and then legally regulated in the Middle Ages. At the dawn of the early modern era, reformers criticized the Catholic practice of fasting, which the Council of Trent and the popes still intended to maintain. In modern times, new circumstances meant new challenges, which ultimately lead to more relaxed rules, but also new considerations, such as consistent compliance with obligations of status, bearing the cross of everyday work and life with patience, which, when combined with disciplining the body, bring us back to the original meaning of fasting. The practices of the Greek Catholic Church have also gone through transitions, shifting from initial rigorousness to more relaxed practices, but this facilitation was closely linked with receiving the sacraments more often and more regularly, which resulted in a special and productive spirituality. In modern times, Orthodoxy, too, strived to reconcile historical tradition with the modern world; while retaining the values of fasting, and at the same time respecting the believers' situation and life, it tried to realize merciful *oikonomia* through maternal care and love.